

De Bilt, gem. Maartensdijk

Wie per auto de bebouwde kom van Maartensdijk binnenrijdt, passeert een blauw bord met daarop de tekst: 'Maartensdijk, gem. De Bilt'. Het omgekeerde: 'De Bilt, gem. Maartensdijk' klinkt aanzienlijk minder vertrouwd in de oren. Toch komen we laatstgenoemde combinatie in stukken uit de vorige eeuw af en toe tegen. Het betreft een Maartensdijkse buurtschap die in de loop der jaren werd aangeduid met namen als Steenstraat, Biltstraat, Biltkant, Biltschestraatweg, Steinenburg en dus ook De Bilt.

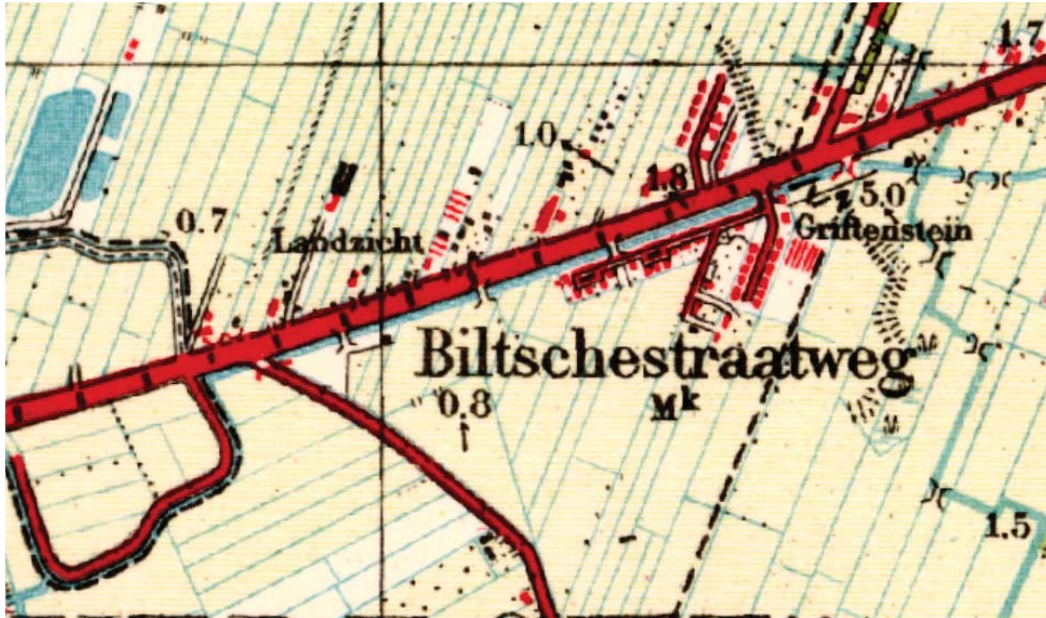
Tot 1954 strekte het grondgebied van de gemeente Maartensdijk zich uit van de grens met Noord-Holland in het noorden tot voorbij de Steenstraat van Utrecht naar De Bilt, de huidige Utrechtseweg/Biltsestraatweg, in het zuiden. Het gedeelte van deze weg tussen Fort De Bilt (figuur 1) en de Werken bij Griffenstein lag daardoor op Maartensdijks grondgebied (figuur 2). Hetzelfde gold voor de vroegere Oostbroekselaan (ook aangeduid als Hoofddijk, figuur 3) in Utrecht en de in de vorige eeuw aangelegde, overige zijwegen Steinenburglaan en Veldzichtstraat.

Buurtschap

Door de bebouwing die in het gebied aan-

Prentbriefkaart van de Utrechtsche straatweg te De Bilt, gem. Maartensdijk ter hoogte van het Fort De Bilt. Datering: 1905-1910. Bron: Het Utrechts Archief, catalogusnummer 8125.

Uitsnede uit de topografische kaart in de omgeving van de Maartensdijkse buurtschap Biltschestraatweg (Steinenburg), 1948. Gemeentegrenzen zijn aangegeven met een streepjeslijn. De grens tussen Maartensdijk en Utrecht loopt langs de buitenzijde van de weg rond Fort De Bilt. De grens tussen De Bilt en Maartensdijk kruist de weg van Utrecht naar De Bilt bij de Werken van Griftenstein. Bron: Kadaster (1). rentbriefkaart van de Utrechtsche straatweg te De Bilt, gem. Maartensdijk ter hoogte van het Fort De Bilt. Datering: 1905-1910. Bron: Het Utrechts Archief, catalogusnummer 8125.

wezig was en die in de loop der jaren geleidelijk toenam, kan dit deel van Maartensdijk worden opgevat als een afzonderlijke buurtschap. Zo trof men bij een in opdracht van de Staten van Utrecht in 1748 uitgevoerde inventarisatie in de Oostveense landen (de gemeente Maartensdijk) in alle kernen gezamenlijk 171 huisgezinnen aan, waarvan zes in de speciaal vermelde buurtschap aan de *Steenstraat* (2). In 1845 waren die aantallen opgelopen tot 299 gezinnen totaal, waarvan 15 in de buurtschap *Biltstraat* (3).

Aardrijkskundige woordenboeken

Vermeldingen van de buurtschap onder deze en andere namen zijn ook opgenomen in aardrijkskundige woordenboeken uit de negentiende en begin twintigste eeuw. Een uitgave uit 1839 bevat het trefwoord *Steenstraat*, met als toelichting: 'buurschap in de gemeente Maartensdijk' (4). Andere ingangen in datzelfde woordenboek zijn *De Bilt*, 'buurschap in het Nederkwartier der provincie Utrecht, zie Biltstraat' en *Biltkant*, 'ook wel De Bilt genoemd, buurschap ...'.

Prentbriefkaart van de Biltse Grift te De Bilt, gem. Maartensdijk, ter hoogte van de Oostbroekselaan, 1903. Links achter de bomen loopt buiten beeld de huidige Biltsestraatweg. Bron: Beeldbank Historische Kring D'Oude School.

Prentbriefkaart van Villa Griftenstein, De Bilt, gem. Maartensdijk, ca. 1910. Bron: Beeldbank Historische Kring D'Oude School.

Daarbij wordt nog vermeld dat de buurtschap behoort tot Blaauwcapel. Hier is dus al duidelijk sprake van een De Bilt, gem.

Maartensdijk! Overigens is dat niet voor het eerst. Ook in een lijst van gemeenten en buurtschappen uit 1826 (5) lezen we: *Bildt (De)*, *Gem: St Maartensdijk*, *Prov: Utrecht*.

Een recenter aardrijkskundig woordenboek uit 1913 bevat voor deze buurtschap de trefwoorden *Bildtstraat*, *Steenstraat* en *Steinenburg* (6). Ook de Maartensdijkse villa's Bloeiendaal (afgebroken), St. Helena (Utrechtseweg 418) en Griftenstein (Utrechtseweg 361; figuur 4) worden erin vermeld.

De naam Steinenburg

is afkomstig van een villa Steijnenburg, die tot 1903 dienst heeft gedaan als café-restaurant (figuur 5). Daarna werd het pand gesloopt om plaats te maken voor het woningcomplex Steinenburg (thans Utrechtseweg 378-392, De Bilt), een onderdeel van het 'villapark Steinenburg'.

Prentbriefkaart met 'Groet uit de Bilt' van de in 1903 afgebroken villa Steijnenburg aan de Biltstraat (1), De Bilt, gem. Maartensdijk. Datering: rond 1900. In de tuin staat een bord met de tekst: 'Café Restaurant Steijnenburg'. Later verrees hier het woningcomplex Steinenburg, Utrechtseweg 378-392, De Bilt. Bron: Het Utrechts Archief, catalogusnummer 8137.

Volkstellingen en stafkaarten

Verlagen van de volkstellingen die werden gehouden in de negentiende en twintigste eeuw, geven onder andere een inzicht in de wijken, dorpen en gehuchten die werden onderscheiden (7). Zo omvat in 1849 de gemeente Maartensdijk c.a. volgens die bron onder andere *Blaauw Capel, buurtschap Biltstraat*. Ook in 1859, 1879, 1889 en 1909 wordt *Biltstraat* als gehucht of buurtschap binnen de gemeente Maartensdijk genoemd. Bij de telling van 1930 is de naam *Biltschestraatweg* gebruikt; in 1947 werd het *Steinenburg*. Topografische kaarten vermelden de buurtschap *Biltstraat* vanaf de jaren twintig van de vorige eeuw (1). In de jaren veertig schakelde men over op *Biltschestraatweg* (figuur 2); in

de jaren vijftig verdween de aanduiding van de kaart. We hebben dus te maken met een buurtschap die in de loop der jaren met verscheidene namen is aangeduid.

Prentbriefkaarten en kranten

Ondanks al deze officiële praktijken raakte de gewoonte om deze buurtschap eenvoudigweg aan te duiden als *De Bilt* niet in onbruik. Talrijke prentbriefkaarten van het Maartensdijkse gedeelte van de weg tussen Utrecht en De Bilt en van aanliggende villa's als Griftenstein en Steinenburg getuigen daarvan: ze vermelden als locatie De Bilt of gaan vergezeld van een groet uit De Bilt, zonder ook maar in één geval de eigenlijke

Envelop van een brief uit 1944 geadresseerd aan: Steinenburg 14, Maartensdijk (post De Bilt). De brief is via het 'Roode Kruis/afd. Rheden en via het postkantoor van Apeldoorn verzonden aan de fam. Froonhof. De vermelding van Froonhof in de telefoongids van 1943 geeft als adres: Biltchestratweg 14.

gemeentenaam Maartensdijk te gebruiken.

De figuren 1, 3, 4 en 5 tonen een aantal voorbeelden.

In dagbladen (8, 9) wordt vooral in informele krantenadvertenties, zoals 'te koop aangeboden: ...' of 'huishoudelijke hulp gevraagd' zowel *Biltcheweg* als ook *De Bilt* als 'woonplaats' opgevoerd, naast *Biltchestratweg* en *Steinenburg*. Het officiëlere *Maartensdijk (post de Bilt)* wordt in de krant overigens ook wel gebruikt, maar dan meestal in de wat formelere teksten, zoals huwelijksaankondigingen, overlijdensberichten, de rubriek burgerlijke stand en berichtgeving over activitei-

ten die van gemeentewege of vanuit Maartensdijk voor alle kernen worden georganiseerd.

Telefoongids

De adresseringen die gebruikt werden, waren niet eensluidend. Zo vinden we in de telefoongids van 1940 (9) de vermeldingen A. Diekema, Steinenburglaan 1 en H. Froonhof, Biltchestratweg 14, beiden te Maartensdijk (Post de Bilt). Diezelfde Diekema kreeg in datzelfde jaar van de Groep Utrecht Oostfront Vesting Holland een vergunning voor het planten

van bomen en het bouwen van een kippenhok achter zijn huis op de *Steinenburglaan 1, De Bilt*, binnen de verboden kring van het nabijgelegen Fort De Bilt (10). Post voor de familie Froonhof was in 1944 niet geadresseerd *Biltchestratweg 14*, maar *Steinenburg 14* (figuur 6).

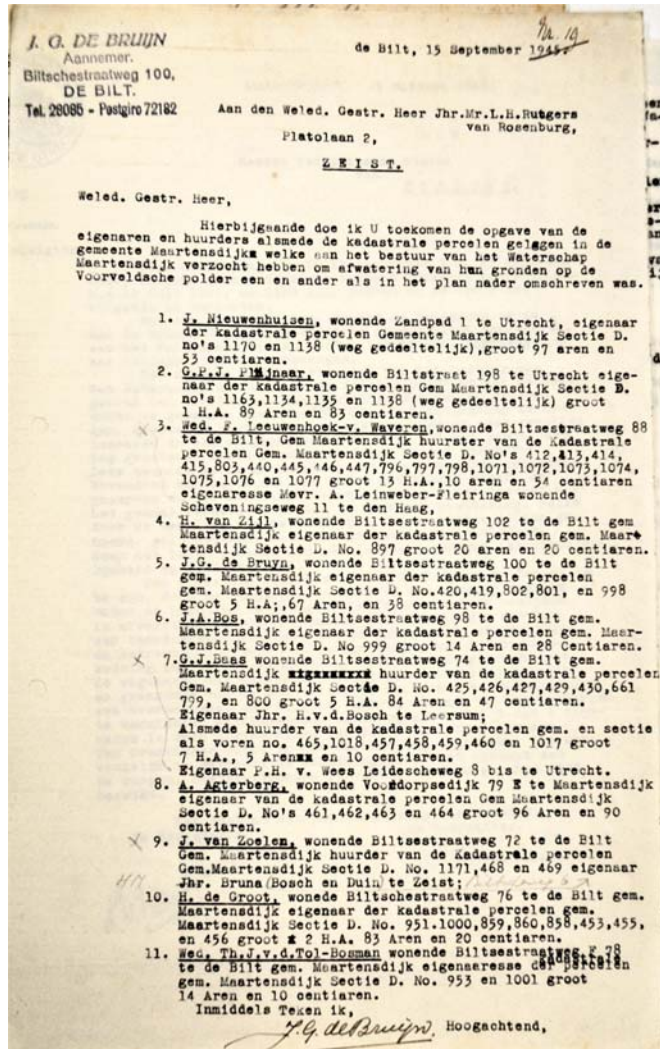
Toch blijft er ook in de telefoonboeken ruimte voor *De Bilt*. Zo bevat het telefoonboek van 1950 een vermelding van F. van 't Hooft, arts, Steinenburg 22, de Bilt. De adressen van de bewoners van Villa Griftenstein, thans het adres Utrechtseweg 361, De Bilt, zijn ook illustratief. In 1940 was

het adres Biltschestraatweg 1, Maartensdijk (Post de Bilt), in 1932 Utrechtscheweg 3, de Bilt, terwijl in 1913 Villa "Griftenstein", de Bilt nog volstond. In het adresboek van De Bilt uit 1909 is een bladzijde gewijd aan bewoners 'gemeente Maartensdijk'; de eigenaar van Griftenstein heeft daar het adres Utrechtseweg 1a.

De Bilt, gem. Maartensdijk

Een duidelijke illustratie van de toch min of meer rommelige toestand wat adressering betreft, geeft ook een brief uit 1945 van aannemer J.G. de Bruijn. Hij bevat een lijst van eigenaren en pachters van een aantal percelen aan de noordkant van de Biltschestraatweg (vanaf Brasserie Vink tot aan de A27). Het adres van de bewoners luidde volgens die brief steeds: *Biltschestraatweg <huisnummer>, De Bilt, gem. Maartensdijk* (figuur 7)!

Pakken we er de telefoongids bij van 1948 dan vinden we een grotere verscheidenheid van adressen van dezelfde bewoners, voor zover vermeld in de gids: eerst Biltschestraatweg 100, de Bilt;

Gedeelte van een brief uit 1945 met adressen van onder andere bewoners van de Biltschestraatweg, de Bilt, gem. Maartensdijk. Bron: RHC Rijnstreek en Lopikerwaard (11).

daarnaast Utrechtseweg 74, de Bilt; verder Biltsestraatweg 76, Maartensdijk (post de Bilt) en tenslotte Biltseweg 78, Maartensdijk (post de Bilt).

De verschillende formuleringen maakten het er voor bezoekers niet gemakkelijker op om het juiste adres te vinden. De rijtuig- en carrosseriefabriek van de Gebr. Buitenweg (Utrechtseweg 420) was kennelijk bang hierdoor klanten mis te lopen. Voor de zekerheid gebruikten ze als adres: Halfweg Utrecht-de Bilt. Dat daarmee hun post soms terecht zou komen in Halfweg, tussen Amsterdam en Haarlem, hadden ze vermoedelijk niet voorzien.

Grenswijziging

Een grenswijziging in 1954 maakte abrupt een einde aan de toepasbaarheid van de formuleringen *Maartensdijk, (post de Bilt)* en *De Bilt, gem. Maartensdijk*. Het gedeelte van buurtschap *Steinenburg* ten oosten van de A27 kwam bij de gemeente De Bilt; bewoners die gewend waren De Bilt als woonplaats op te geven, konden daar gewoon mee doorgaan. Het gebied tussen Fort De Bilt en de A27 viel voortaan onder de gemeente Utrecht; de bewoners daar zouden De Bilt niet langer als hun woonplaats opgeven.

Voetnoten:

1. www.topotijdreis.nl. De getoonde informatie is afhankelijk van de gekozen kaartschaal.
2. *Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden*, Twaalfde deel, Beschry-

ving van de Provincie van Utrecht, Amsterdam, Wed. Isaäk Tirion, 1772, p165.

3. De gemeente Oostveen of St. Maartensdijk, *Utrecht voorheen en thans*, Tijdschrift voor Geschiedenis, Oudheden en Statistiek, 2^e serie, 3^e jaargang, 1846, p121-129.
4. AA, A.J. van der, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden*, Gorinchem, Jacobus Noorduyn, deel 2, 1839 en deel 10, 1847.
5. Gosselin, J.J., *Alphabetische naamlijst der gemeenten en derzelve onderhorigheden*, Amsterdam 1826.
6. Pott, M., *Aardrijkskundig woordenboek van Nederland*, Groningen, J.B. Wolters, 1913.
7. volkstelling.nl
8. Utrechts Nieuwsblad, Het Utrechts Archief.
9. Telefoonboeken en diverse kranten: delpher.nl
10. Villapark "Steinenburg" te Maartensdijk, Regionaal Historisch Centrum Vecht en Venen, toegangsnr. 1151.
11. Waterschap de Biltse en Zeister Grift, aanvulling. Regionaal Historisch Centrum Rijnstreek en Lopikerwaard, toegangsnr. 311, inv. nr. 63.

Auteur:

Kees Floor (1947) verzorgt weercursussen en weerlezingen. Hij schreef talrijke artikelen voor dagbladen en tijdschriften, waaronder de Volkskrant, Utrechts Nieuwsblad en De Biltse Grift. Hij werkte bij het KNMI en bij de lerarenopleidingen van Universiteit Utrecht en Hogeschool Utrecht. www.keesfloor.nl.